

εργοστάσιο του πλανήτη. Αυτή η άνοδος της οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής επιρροής της Κίνας, η οποία μέχρι το τέλος του 2030 μπορεί και να ξεπεράσει το ΑΕΠ των ΗΠΑ, έχει οδηγήσει την αντικινηζική ρητορική σε παροξυσμό ήδη από το 2017.

Ο εμπορικός πόλεμος που οι ΗΠΑ εξαπέλυσαν εναντίον της Κίνας ήταν και είναι κομμάτι της παγκόσμιας σύγκρουσης. Οι κινέζοι απάντησαν στις πιέσεις των ΗΠΑ με την στρατηγική της «πανδημίας», για την οποία διαθέτουν το κοπιράιτ. Ο εμπορικός πόλεμος που ακολούθησε την «εξάπλωση του φονικού ιού» έχει οδηγήσει σε μία γιγαντιαία αντιστροφή της παγκοσμιοποίησης, διαδικασία που ήδη συμβαίνει εδώ και καιρό, αλλά τώρα επιταχύνθηκε ραγδαία.

Όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω είναι η βαριά κληρονομιά που αντιμετωπίζουν οι δυτικές κοινωνίες και τα δυτικά κράτη σήμερα. Κράτη που προετοιμάζονται πυρετωδώς για την επόμενη φάση της όξυνσης της παγκόσμιας σύγκρουσης, ακολουθώντας το καθένα τα δικά του συμφέροντα και τις δικές του προτεραιότητες. Όλα όμως χτίζοντας νέες αφηγήσεις για την πολεμική προετοιμασία.

1. «Η Στρατηγική της ανατολικής Μεσογείου», Autonomie Antifa, 2015, σελ.91.

2. George Kennan, "The Sources of Soviet Conduct", *Foreign Affairs*, Ιούλιος 1947.

3. Yuliya Tymoshenko, "Containing Russia", *Foreign Affairs*, Μάιος/ Ιούνιος 2007.

4. Β. Πούτιν, «Ετήσιο Μήνυμα προς το Ρωσικό Έθνος», 4/12/2004, παρατίθεται στο «Η Στρατηγική της ανατολικής Μεσογείου» ό.π. σελ.87.

ΜΕΡΟΣ Β':

ΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Για άλλη μια φορά στην καπιταλιστική ιστορία τα αφεντικά μας πολεμούν και ταυτόχρονα προετοιμάζουν εμάς και τις κοινωνίες μας για αυτόν τον πόλεμο. Και σε αντίθεση με εμάς, που τείνουμε να ξεχνάμε τα όσα συνέβησαν πριν από έξι μήνες, τα αφεντικά μας θυμούνται. Θυμούνται αιώνες πίσω. Γιατί έχουν εμπειρία αιώνων στον πόλεμο, την προετοιμασία του, τα προβλήματα του. Έχουν εμπειρία αιώνων στις αφηγήσεις και τις μεθόδους που χρησιμοποιούν για να κινητοποιήσουν τις κοινωνίες στο σφαγείο του πολέμου και στις οικονομίες που στήνουν για να οργανώσουν παραγωγικά το σφαγείο αυτό. Έχουν εμπειρία αιώνων στην οργάνωση της καταστροφής και του θανάτου. Αυτή την εμπειρία θα προσπαθήσουμε να εξιστορήσουμε παρακάτω.

1. Ο φορντικός πόλεμος και οι ανάγκες του

Οι δύο μεγάλοι πόλεμοι του εικοστού αιώνα ήταν καπιταλιστικοί φορντικοί πόλεμοι. Ο φορντικός πόλεμος δε συνίστατο στη σύγκρουση αντίπαλων στρατών, αλλά στη σύγκρουση αντίπαλων παραγωγικών δυνατοτήτων. Δηλαδή ήταν πόλεμοι όπου σύσσωμες οι κοινωνικές παραγωγικές δυνατότητες μετατράπηκαν και προσανατολίστηκαν σε δυνατότητες παραγωγής θανάτου. Για τις ανάγκες του πολέμου συντελέστηκε μια διαδικασία που άλλαξε τις εργασιακές σχέσεις, τη λειτουργία της οικογένειας, τις καταναλωτικές συνήθειες, τις έμφυλες σχέσεις και κάθε άλλη πτυχή της καθημερινής ζωής. Συντελέστηκε «μια κοινωνική μεταμόρφωση τόσο εντυπωσιακή όσο η μεταμόρφωση των εντόμων στο κουκούλι τους».¹

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος δεν ήταν απλά ένας πόλεμος μαζικών στρατών εναντίον μαζικών στρατών. Δεν ήταν απλά ένας πόλεμος μαζικής ανθρωποσφαγής, όπου εκατομμύρια φαντάροι έχασαν τη ζωή τους. Ήταν και ένας πόλεμος παραγωγικών δυνατοτήτων. Ήταν ένας πόλεμος όπου η πρωτοφανής παραγωγικότητα των αλυσίδων συναρμολόγησης των φορντικών εργοστασίων, έχοντας πρώτα μετατραπεί σε εκατομμύρια οβίδες πυροβολικού, εκφραζόταν ως καθημερινό μακελειό εκατομμυρίων ανθρώπων. Το 1912 στη Γερμανία η βιομηχανία Κρουπ, ο βασιλιάς των κανονιών, απασχολούσε 70.000 εργάτες στην αλυσίδα παραγωγής όπλων.² Οι εργάτες στα εργοστάσια δούλευαν δύο και τρεις βάρδιες. Οι γυναίκες βγήκαν απ' το σπίτι και μπήκαν κι αυτές στα εργοστάσια. Στο τέλος του πολέμου, οι Γάλλοι είχαν φτάσει να παράγουν 200.000 οβίδες την ημέρα.³

Γυναίκες Εργάτριες γεμίζουν οβίδες κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

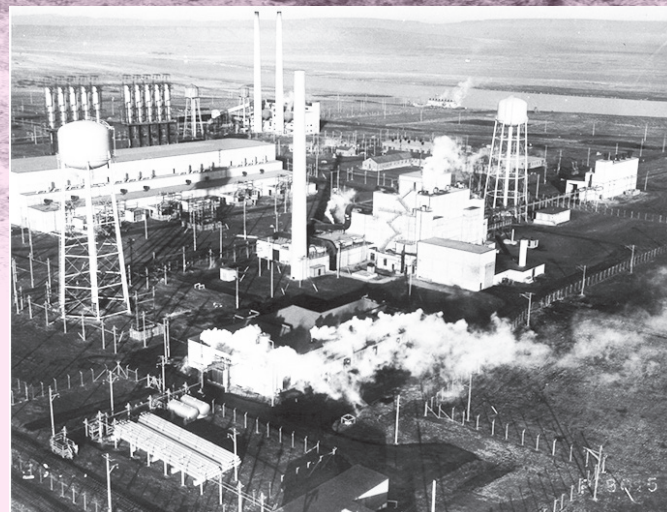

Στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αυτή η διαδικασία συνεχίστηκε και τελειοποιήθηκε ακόμα περισσότερο. Τα καπιταλιστικά κράτη έφτασαν στο απόγειο της θανατηφόρου παραγωγής τους. Οι αυτοκινητοβιομηχανίες έκαναν κάποιες μικρές μετατροπές στις αλυσίδες παραγωγής τους: η Cadillac και η Ford παρήγαγαν τανκς, η Chrysler κινητήρες για την αεροπορία, και πάει λέγοντας. Η εργασία κι η οικονομία οργανώθηκαν απόλυτα γύρω απ' τις ανάγκες του πολέμου. Για να πάρουμε μια ιδέα του εύρους αυτής της παραγωγής:

Όσο για τις λιγότερο καταστροφικές εφαρμογές του πολέμου ας θυμηθούμε ότι κατά τη διάρκεια του Β' Π.Π. ο στρατός των ΗΠΑ παρήγαγε πάνω από 519 εκατομμύρια ζευγάρια κάλτσες και πάνω από 219 εκατομμύρια παντελόνια, ενώ οι γερμανικές δυνάμεις μέσα σ' ένα έτος (1943) παρήγγειλαν 4,4 εκατομμύρια ψαλίδια και 6,2 εκατομμύρια πέλματα για τις σφραγίδες των στρατιωτικών γραφείων. Ο μαζικός πόλεμος απαιτούσε μαζική παραγωγή. [...] Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο ολοκληρωτικός πόλεμος ήταν η μεγαλύτερη επιχείρηση που είχε μέχρι τότε γνωρίσει ο άνθρωπος, η οποία έπρεπε συνειδητά να οργανωθεί και να διοικηθεί.⁴

Οι δυνατότητες μαζικής πρόκλησης θανάτου εξελίχθηκαν αστραπιαία. Για πρώτη φορά, η μεσολάβηση των μηχανών έδωσε στο θάνατο έναν απομακρυσμένο χαρακτήρα. Οι μάχες σώμα με σώμα αντικαταστάθηκαν απ' τους μαζικούς βομβαρδισμούς και η εμπειρία του θανάτου έγινε απόμακρη. Οι δολοφόνοι δεν μπορούσαν να διακρίνουν ποιον δολοφονούν και οι δολοφονημένοι δεν ήξεραν ποιος ακριβώς τους σκότωνε. Έτσι η φρίκη του χαρακώματος αμβλύθηκε, μειώνοντας τις πιθανότητες μιας γενικευμένης άρνησης. Μπορούσες να συμμετέχεις στη μηχανή της καταστροφής οδηγώντας ένα τρένο που μετέφερε Εβραίους στα στρατόπεδα ή στρίβοντας ένα μπουλόνι σε ένα εργοστάσιο που παρήγαγε αεροπλάνα, δίχως να νιώθεις προσωπική εμπλοκή στον θάνατο.

Όσο βέβαια κι αν τα αφεντικά παρίσταναν ότι διάφορα νέα όπλα τους ήταν προϊόντα «επιστημονικής προόδου», στην πραγματικότητα, ήταν προϊόντα φορντικής οργάνωσης της εργασίας, με αποκορύφωμα την πυρηνική βόμβα. Όσο κι αν στη μνήμη μας έχουν μείνει μόνο καμιά δεκαριά επιστήμονες και το περίφημο «κουμπί», για τη δημιουργία της πυρηνικής βόμβας χρειάστηκε να φτιαχτούν πόλεις ολόκληρες γύρω από εργοστάσια στα οποία δούλεψαν με εξοτρωτικούς ρυθμούς πάνω από 130.000 εργάτες για πάνω από πέντε χρόνια.⁵ Η πυρηνική βόμβα ήταν το μεγαλύτερο επίτευγμα της φορντικής οργάνωσης του θανάτου. Η εργασία της καταστροφής είχε μπει σε γραμμή παραγωγής. Από κει πηγάζει κι η ιδέα των Γερμανών ειδικών της εποχής περί του πώς θα έπρεπε να είναι ένα εργοστάσιο κατασκευής βαλιστικών πυραύλων. Οι πύραυλοι V-2 κατασκευάζονταν σε αλυσίδα συναρμολόγησης υπογείως και με την ίδια αλυσίδα θα μεταφέρονταν σε εξέδρα εκτόξευσης, απ' όπου θα εκτοξεύονταν δίχως καθυστερήσεις.

Στα πλαίσια του Manhattan Project για την κατασκευή της πυρηνικής βόμβας στήθηκαν ολόκληρες πόλεις-εργοστάσια στις οποίες ζούσαν και δούλευαν εκατοντάδες χιλιάδες εργάτες (και κυρίως εργάτριες) που υπάγονταν στην πειθαρχία του στρατού.

Το σύνολο της κοινωνικής εργασίας διοικητούταν στον πόλεμο. Με αυτή την έννοια, ήταν ολόκληρη η κοινωνία που πολεμούσε και όχι μόνο οι φαντάροι της. Ήδη από τον Α' Π.Π. μια νέα έκφραση είχε μπει στο λεξιλόγιο των εμπόλεμων κοινωνιών: το «εσωτερικό μέτωπο». Οι πολίτες, οι λεγόμενοι «άμαχοι», γίνονταν όλο και σημαντικότερο κομμάτι της «μάχης». Ολόκληρη η κοινωνία γινόταν υποκείμενο αλλά και αντικείμενο του πολέμου. Οι «άμαχοι» έπρεπε να δουλέψουν με στρατιωτική πειθαρχία για τις ανάγκες του πολέμου και ταυτόχρονα άρχισαν να αποτελούν πολεμικό στόχο. Το 1943, ένα απόρρητο υπόμνημα του Διοικητή των Βομβαρδιστικών της βρετανικής αεροπορίας Sir Arthur Harris έγραφε ότι «η καταστροφή γερμανικών πόλεων, η εξόντωση Γερμανών εργατών, οι ανατροπές στην καθημερινή ζωή [...] δεν είναι απλώς παρενέργειες του βομβαρδισμού εχθρικών εργοστασίων· είναι ο κατεξοχήν στόχος της πολιτικής μας στο ζήτημα των βομβαρδισμών».⁶ Οι «άμαχοι» αρκετές φορές βρέθηκαν και στο στόχαστρο του δικού τους κράτους. Το ελληνικό κράτος, για παράδειγμα, δεν είχε κανένα πρόβλημα να κάνει λογαριασμούς μαζί με το βρετανικό πόσοι άμαχοι θα πεθάνουν εξαιτίας του ναυτικού αποκλεισμού στην κατεχόμενη Ελλάδα και να σκέφτεται αν αυτό το μαζικό θανατικό το συμφέρει ή όχι.⁷ Στον Β' Π.Π. οι νεκροί άμαχοι ξεπέρασαν για πρώτη φορά τους νεκρούς ένστολους και μάλιστα κατά πολύ.

Επομένως, τα κράτη που δεν κατάφερναν «να θέσουν την οικονομία τους στην υπηρεσία της πολεμικής προσπάθειας δεν είχαν ελπίδες να νικήσουν, ούτε καν να συνεχίσουν τον πόλεμο».⁸ Αλλά η οργάνωση της υλικής παραγωγής δεν αρκούσε· χρειαζόνταν και οι συνοδευτικές ιδεολογίες. Παρακάτω

θα αναφερθούμε και στα δύο. Για να πετύχουν την οργάνωση της υλικής παραγωγής, τα κράτη χρειάζονταν πειστικές αφηγήσεις. Χρειάζονταν να κατασκευάσουν λόγους που θα έπειθαν την κοινωνία να δουλέψει, να πολεμήσει, να σκοτώσει, να πεθάνει και να υποφέρει.

Όπως έγραφε ένας απ' τους σημαντικότερους εκπροσώπους των ελληνικών αφεντικών το 1940, ο Ξενοφών Ζολώτας, ανησυχώντας για τις «δυστροπούσες εργατικές δυνάμεις» σε περίοδο πολέμου:

Το ζήτημα είναι τώρα πώς δύναται να πραγματοποιηθεί η αύξηση της προσφοράς εργασίας. Διά παροτρύνσεων ή διά της εξάψεως της φιλοπατρίας των μη στρατευσίμων ικανών προς εργασίαν προσώπων αμφοτέρων των φύλων απεδείχθη ήδη κατά τον μεγάλον πόλεμον [ενν. τον Α' Π.Π.] ότι ελάχιστα επιτυγχάνονται.⁹

Φαντάζεστε πόσο δυσκολότερο ήταν λοιπόν το «πώς δύναται να πραγματοποιηθεί» η προσφορά της ίδιας της ζωής, όταν ακόμα κι η προσφορά της εργασίας αντιμετώπιζε ζητήματα. Μ' αυτό θα ασχοληθούμε παρακάτω.

2. Λόγοι να πεθάνεις, λόγοι να σκοτώσεις, λόγοι να υποφέρεις

Από καπιταλιστικής σκοπιάς, ο πόλεμος μπορεί να αποβεί εξαιρετικά παραγωγικός. Αλλά όπως κάθε καπιταλιστική παραγωγή, ο πόλεμος βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στη ζωντανή εργασία, τόσο των φαντάρων, όσο και της υπόλοιπης εργατικής τάξης, η οποία καμία διάθεση δεν είχε να πεθάνει για τα συμφέροντα των αφεντικών της. Αν μη τι άλλο, είναι δύσκολο να πείσεις μια ολόκληρη κοινωνία να πεθάνει, να σκοτώσει, να υποφέρει... χωρίς λόγο.

Οι αφηγήσεις που σκαρφίζονται τα αφεντικά, βέβαια, δυσκολεύονται πολύ να ανταποκριθούν στην πραγματικότητα. Στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο η κινητήριος αφήγηση που χρησιμοποιήθηκε για να σταλούν στο σφαγείο πάνω από οχτώ εκατομμύρια φαντάροι ήταν οι νεογέννητοι εθνικισμοί και οι ιδέες του πατριωτισμού και του ηρωισμού. Ο Φίλιπο Μαρινέτι, συντάκτης του Φουτουριστικού Μανιφέστου και αργότερα ένας απ' τους συγγραφείς του Φασιστικού Μανιφέστου, έγραφε το 1909, πέντε χρόνια πριν το μεγάλο σφαγείο:

Θα δοξάσουμε τον πόλεμο - τη μόνη υγιεινή στον κόσμο -, το милитарισμό, τον πατριωτισμό, την καταστροφική χειρονομία των ελευθερωτών, τις ωραίες ιδέες για τις οποίες αξίζει να πεθάνει κανείς και την περιφρόνηση της γυναίκας.¹⁰

Το αφήγημα ήταν κάπως χοντροκομμένο, τόσο που κάποια ιδιαίτερος διορατική μπορούσε να σημειώνει το 1899: «η επερχόμενη σύγκρουση είναι αναπόφευκτη μόλο που δεν είναι διόλου πειστικοί οι στόχοι και τα κίνητρα της σύγκρουσης αυτής».¹¹ Ωστόσο, σε μεγάλο βαθμό τα κρατικά αφηγήματα δούλεψαν (χάρη και στην απαραίτητη πάντα βία). Η όποια δυσαρέσκεια υπήρχε, κρύφτηκε κάτω από κρατικές στρατιωτικές φιέστες κι από την ξεδιάντροπη πολιτική συναίνεση. Λίγοι κατάφεραν να αντισταθούν στον πατριωτικό παροξυσμό.¹² Επιπλέον, σχεδόν κάθε οικογένεια είχε κι από κάποιον δικό της στο μέτωπο, συχνά και κάποιον νεκρό, πράγμα που δημιουργούσε μία κοινωνική υποστήριξη για το στρατό, καθώς στην ουσία αυτό που υποστήριζες ήταν η επιβίωση των δικών σου ανθρώπων.

Στο τέλος του πολέμου όμως οι αφηγήσεις των αφεντικών τσάκισαν μπροστά στην πραγματικότητα. Ο πόλεμος έγινε αντιληπτός ως σφαγή δίχως νόημα

και οι φαντάροι γυρνώντας στις πατρίδες τους έστρεψαν τα όπλα τους ενάντια σ' αυτούς που τους εξόπλισαν. Μια σειρά προλεταριακών επαναστάσεων συγκλόνισε την Ευρώπη, με πιο επιτυχημένη τη ρωσική που εκθρόνισε τον τσάρο.

Τα επόμενα χρόνια, τα αφεντικά έλαβαν σοβαρά υπόψη τα διδάγματα του Α' Π.Π. και δούλεψαν τις αφηγήσεις που σέρβιραν στο πόπολο, εξελίσσοντάς τις. Στις απαρχές του Β' Π.Π. η «έξαψη της φιλοπατρίας» δεν αρκούσε πια, όπως έλεγε κι ο Ζολώτας.

Τα κράτη χρειάστηκε να ανακαλύψουν πολύ πιο «τρελαμένες εξηγήσεις» για να πείσουν τους υπηκόους τους. Η ναζιστική Γερμανία έχτισε την αφήγησή της με κέντρο μια «παγκόσμια εβραϊκή συνωμοσία» που είχε, λέει, σκοπό να κατακτήσει τον κόσμο και να νιξεί τη γερμανική ανάπτυξη. Η αντίπαλη αφήγηση, η οποία και τελικά υπερίσχυσε, ήταν η αφήγηση των «τρελών δικτατόρων που θέλουν να κατακτήσουν τον κόσμο», η οποία ωθούσε την κοινωνία να παλέψει για τον «ελεύθερο κόσμο» ενάντια στη «σκλαβιά».

Τα μέσα ενημέρωσης και οι πολεμικές ανταποκρίσεις ελέγχονταν απόλυτα από τους κρατικούς μηχανισμούς. Ο Γκέμπελς μπορεί να έχει μείνει στην ιστορία ως μάστορας της προπαγάνδας, αλλά οι «μαχητές της ελευθερίας» τα πήγαιναν ακόμα καλύτερα. Στην Αμερική «δε χρειαζόταν να πει η κυβέρνηση στους ραδιοφωνικούς σταθμούς τι να λένε. Ο έλεγχος ήταν τέτοιος που τα έλεγαν από μόνοι τους».¹³ Ο αμερικανός σκηνοθέτης Φρανκ Κάπρα ανέλαβε μάλιστα να γυρίσει επτά προπαγανδιστικά ντοκιμαντέρ με τον κατατοπιστικότατο τίτλο «Why We Fight [Γιατί Πολεμάμε]», όπου ανέλυε την εθνική γραμμή για τον πόλεμο.

Η «εβραϊκή συνωμοσία».

Οι «μαχητές του ελεύθερου κόσμου».

Τα αφηγήματα ήταν και τα δύο φιλόδοξα, ακριβώς γιατί επεδίωκαν να πείσουν μια ολόκληρη κοινωνία να μπει σε ρυθμούς πολέμου. Όχι μόνο το στρατό, αλλά γυναίκες, παιδιά, εργάτες, αγρότες, όλοι έπρεπε να αναλάβουν το ρόλο που τους επιφύλασσε το κράτος. Για το σκοπό αυτό τα κράτη που συμμετείχαν στον πόλεμο προετοιμάζονταν για σχεδόν δέκα χρόνια, χτίζοντας μια πολεμική οικονομία και μια πολεμική κοινωνία.

3. Η προετοιμασία για πόλεμο: Η πολεμική οικονομία τη δεκαετία του 1930

Μια τυπική περιγραφή της οικονομικής όψης της δεκαετίας του '30 έχει ως εξής:

[...] η Μ. Βρετανία εγκαινίασε προστατευτική πολιτική, ενώ και άλλες ευρωπαϊκές οικονομίες ακολούθησαν. Ο όγκος του διεθνούς εμπορίου μειώθηκε κατά 25% και πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, χρεοκόπησαν. Καθώς οι ευρωπαϊκές χώρες ακολούθησαν πολιτικές αυτάρκειας, η οικονομική δραστηριότητα σε εθνικό επίπεδο αναζωογονήθηκε. [...] η βιομηχανία προστατευμένη από υψηλούς δασμούς άρχισε να υποκαθιστά τις εισαγωγές και να ανθεί. Τέλος, το εμπόριο αναδιπλώθηκε και αναζήτησε νέες μορφές επικερδούς τοποθέτησης και κερδών υπό κρατική καθοδήγηση. Η έξοδος από την ύφεση πραγματοποιήθηκε ουσιαστικά μετά την κήρυξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.¹⁴

Με σβάστικα ή χωρίς, όλα τα μεσοπολεμικά κράτη λοιπόν αντιμετώπισαν την καπιταλιστική κρίση με παρόμοιο τρόπο: προστατευτισμός, δασμοί, υποκατάσταση των εισαγωγών, κρατική καθοδήγηση της οικονομίας, εμπορικός πόλεμος και προετοιμασία για κανονικό πόλεμο. Σε αντίθεση με τα όσα μαθαίνουμε στο σχολείο, όλα τα μεσοπολεμικά κράτη προετοιμάζονταν για τον πόλεμο πολύ πριν την επίσημη έναρξή του – για παράδειγμα, η Ελλάδα προετοιμαζόταν τουλάχιστον από το 1935.

Η Γερμανία του Χίτλερ, η Ιταλία του Μουσολίνι, η Αμερική του Ρούζβελτ, η Ελλάδα του Μεταξά κι η Βρετανία του Τσώρτσιλ διέφεραν μεταξύ τους πολύ λιγότερο απ' όσο παριστάνουν μετέπειτα τα βιβλία της ιστορίας. Όλα τους ήταν καθεστώτα που προετοιμάζονταν για πόλεμο· όλα τους ήταν εξίσου φασιστικά με την έννοια ότι συγκέντρωσαν τις εξουσίες πάνω τους και απαίτησαν απόλυτη πειθαρχία στις προσταγές τους· όλα τους ήταν εξίσου εθνικοσοσιαλιστικά με την έννοια ότι χρησιμοποιούσαν παρόμοιες πολιτικές κρατικού ελέγχου της οικονομίας.

Μετά το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, τα όσα περιγράψαμε ως «φορντικός πόλεμος» έγιναν κρατική πολιτική: «άπαντα τα κράτη εμελέτησαν, ωργάνωσαν και εβάσισαν επί νομοθετικών διατάξεων την χρησιμοποίησιν όλων των μέσων, πόρων και δυνατοτήτων του έθνους δια τας ανάγκας του πολέμου».¹⁵ Ας πάρουμε για παράδειγμα τον Ρούζβελτ, το μόνο φασίστα που κέρδισε σ' αλή-

θεια τον πόλεμο. Ο Ρούζβελτ χρίστηκε πρόεδρος των ΗΠΑ το 1933. Ήδη απ' την πρώτη ομιλία του, ο Ρούζβελτ μιλούσε ως εξής:

Πρέπει να κινηθούμε σαν ένας εκπαιδευμένος και πιστός στρατός, πρόθυμος να θυσιαστεί για το κοινό καλό. Ξέρω ότι είμαστε έτοιμοι να επιδείξουμε την απαιτούμενη πειθαρχία. Θα ζητήσω απ' το Κογκρέσο να μου παρέχει ευρείες εκτελεστικές εξουσίες ώστε να κηρύξω τον πόλεμο στην κρίση – τόσο ευρείες σαν να δεχόμασταν εισβολή από έναν εξωτερικό εχθρό.¹⁶

Αμέσως το Κογκρέσο τού παρέδωσε πρωτοφανείς εξουσίες παρακάμπτοντας το Σύνταγμα και στη συνέχεια πήγε για διακοπές, αναστέλλοντας τη δραστηριότητά του. Το μόνο διαφορετικό που έκανε ο Αδόλφος με την αντίστοιχη γερμανική βουλή, το Ράϊχσταγκ, ήταν ότι την έκαψε κιάλας κατηγορώντας τους κομμουνιστές. Εκείνη την περίοδο τα αντιμαχόμενα μπλοκ δεν είχαν ακόμα σχηματιστεί πλήρως, οπότε τα μεσοπολεμικά κράτη αναγνώριζαν τα κοινά τους προβλήματα και αντέγραφαν πολιτικές. Το 1934 η επίσημη ναζιστική εφημερίδα έγραφε ότι:

Τα πειράματα του Ρούζβελτ είναι τολμηρά. Ο Ρούζβελτ έχει υιοθετήσει την εθνικοσοσιαλιστική σκέψη. Το κοινό καλό είναι πάνω απ' το ατομικό συμφέρον. Το πολιτικό του πρόγραμμα μπορεί να διατηρεί την επίφαση της δημοκρατίας, αλλά στον πυρήνα του βασίζεται σ' ένα βαθύ εθνικοσοσιαλισμό.¹⁷

Ο πρέσβης του Ρούζβελτ στη Γερμανία ανέφερε στον Ρούζβελτ ακόμα και ως το 1938 ότι: «[μετέφερα στον Χίτλερ] το έντονο ενδιαφέρον σας για τις κοινωνικές του πολιτικές, ιδιαίτέρως όσον αφορά τη νεολαία και τους εργάτες». Ακόμα και στο εσωτερικό των ΗΠΑ, διάφοροι πολιτικοί και αναλυτές σχολίαζαν τις πολιτικές του Ρούζβελτ λέγοντας πως «μ' αυτές τις πολιτικές κρατικού ελέγχου, θα μετατραπούμε σε κάποιου είδους φασιστική κυβέρνηση» και «δε θα διαφέρουμε σε τίποτα από τα καθεστώτα της Ιταλίας και της Γερμανίας».¹⁸

Μία απ' τις πρώτες κινήσεις του Ρούζβελτ ήταν να φτιάξει το NRA (National Recovery Administration – Εθνική Υπηρεσία Ανάκαμψης), έναν κρατικό θεσμό που είχε στόχο να ξαναβάλει μπροστά την οικονομία μέσα από δημόσια έργα, να μειώσει την ανεργία (στέλνοντας τους ανέργους να δουλέψουν στα δημόσια έργα), να οργανώσει και να ελέγξει κάθε πτυχή της οικονομίας και να διατηρήσει σταθερά με το ζόρι τα επίπεδα παραγωγής και τις τιμές. Για τους σκοπούς του NRA έφτιαξε κι ένα λόγγο, τον Μπλε Αετό με μόντο το «We Do our Part – Κάνουμε το Καθήκον Μας». Αυτό κυκλοφόρησε σε αφίσες, κονκάρδες, εφημερίδες και κολλήθηκε σε βιτρίνες, αμάξια, ρούχα. Ο δημόσιος λόγος της αμερικανικής κοινωνίας βομβαρδίστηκε με προπαγάνδα υπέρ των κρατικών προσταγών. Σύμφωνα με μια αμερικανική εφημερίδα «Υπήρχαν περισσότεροι Μπλε Αετοί στην Αμερική απ' ό,τι Σβάστικες στη Γερμανία».¹⁹

Το κράτος οργάνωσε μια ψυχολογία πολέμου. Η αμερικανική κοινωνία εξοικειώθηκε με τη ρητορική του πολέμου. Έμαθε να πειθαρχεί σε πάσης φύσεως μικροεντολές. Διάφορες ομάδες πολιτών, όπως οι άνεργοι, φόρεσαν στολή. Οποιαδήποτε κριτική στο κράτος θεωρείτο «προδοσία». Όποιος δε συμμετείχε στην κρατική προσπάθεια ανάκαμψης ακολουθώντας τις κρατικές εντολές χαρακτηριζόταν «Un-American», κάτι σα να λέμε «αντικοινωνικός» και δεχόταν ανελέητη κοινωνική πίεση. Οι επιχειρήσεις που δεν ταίριαζαν στις κρατικές κατευθύνσεις δέχονταν μποϊκοτάζ και έκλειναν. Η συμμόρφωση στις κρατικές προσαγές «δεν ήταν υποχρεωτική, αλλά δε μπορούσες να μη συμμετέχεις».

Το ίδιο συνέβη και στα υπόλοιπα μεσοπολεμικά δυτικά κράτη. Κάθε πτυχή της παραγωγής, της κατανάλωσης και της καθημερινής ζωής έγινε αντικείμενο κρατικού ελέγχου. Ο κρατικός έλεγχος μάλιστα συνοδευόταν από ένα μανδύα επιστημοσύνης και αντικειμενικότητας, καθώς σε πολλά κράτη είχαν αρχίσει να συμμετέχουν στον κρατικό μηχανισμό για πρώτη φορά «τεχνοκράτες» και «ειδικοί». Στη Γερμανία για παράδειγμα,

οι γιατροί, κι οι ειδικοί κάθε είδους, επένδυσαν με μια αύρα επιστημονικού ορθολογισμού τη γραφειοκρατική διαδικασία διαλογής που διαπερνούσε τους γάμους και τα επιδόματα τέκνου, μέχρι τις στείρωσεις, τη «φυλετική ταξινόμηση» και τη «διαλογή». Ποτέ στην ιστορία της Γερμανίας δεν έχουν μιλήσει τόσο ειδικοί, ποτέ δεν έχουν αποθηκευτεί σε αρχεία και καταλόγους τόσα πολλά στοιχεία, όσο αυτά τα δώδεκα χρόνια.²⁰

Η δημόσια υγεία και η ευγονική ήρθαν επίσης στο προσκήνιο.²¹ Ακόμα και πτυχές όπως το φαγητό, η υγεία, η οικογένεια, το ντύσιμο, όλα τους μπήκαν στο μικροσκόπιο των ειδικών και αποτέλεσαν κομμάτι της «κοινωνικής μεταμόρφωσης» που έφεραν εις πέρας τα μεσοπολεμικά κράτη στην πορεία τους προς τον πόλεμο. Η κοινωνία εξοικειώθηκε με την ιδέα του πολέμου μέσα από μικρότερες ή μεγαλύτερες διαδικασίες πειθάρχησης. Παράλληλα προσαρμόστηκε στις ανάγκες της πολεμικής οικονομίας, μαθαίνοντας απ' την καλή και την ανάποδη ότι το σώμα και η ζωή της «ανήκει στο έθνος» κι ότι έπρεπε να αλλάξει συνήθειες.

Μπαίνοντας στον πόλεμο, τα κράτη και των δύο μπλοκ καθόριζαν τι θα παράγουν τα εργοστάσια και ποια προϊόντα δικαιούνταν να πάρει με το δελτίο του ο κάθε πολίτης. Όσοι εργάζονταν σε κλάδους κρίσιμους για την πολεμική προσπάθεια δεν είχαν δικαίωμα να αλλάξουν επάγγελμα, ούτε καν για να καταταγούν εθελοντικά στις ένοπλες δυνάμεις (φανταστείτε τι ωραίες δουλειές έκαναν για να προτιμούν να καταταγούν).²² Μία απ' τις συνήθειες που έπρεπε να αλλάξει ειδικά η αμερικανική κοινωνία για να μη σπαταλά πόρους, ήταν η οδήγηση αυτοκινήτου. Η ανάγκη για εξοικονόμηση καυσίμων έβαλε φρένο στη σχετικά πρόσφα-

τη εξέλιξη του αμαξίου σε σύμβολο ατομικής ελευθερίας, μετατρέποντας τη σπατάλη καυσίμων σε πράξη εσχάτης προδοσίας. Η ενέργεια έπαψε να είναι καταναλωτικό αγαθό και έγινε βασικό όπλο των εμπόλεμων κρατών. Οι περικοπές στην κατανάλωση βενζίνης, ρεύματος, ζεστού νερού, κλπ ήταν μία ακόμα απ' τις «θυσίες» που έπρεπε να κάνουν οι δυτικές κοινωνίες.

Αριστερά: Όταν οδηγάτε μόνοι σας, οδηγάτε με το Χίτλερ!

Δεξιά: Μην πλένεστε!

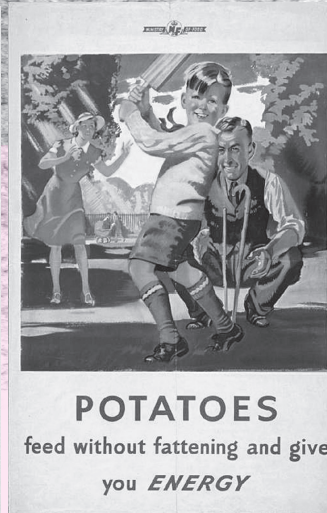
Ακόμα καλύτερο παράδειγμα είναι το ζήτημα του «φαγητού». Στο τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου η εργατική τάξη της Γερμανίας λιμοκτονούσε. Τα χρόνια που ακολούθησαν τη λήξη του, το γερμανικό κράτος προσπάθησε να αποκτήσει αυτάρκεια στην παραγωγή φαγητού. Η αυτάρκεια συνοδεύτηκε από πολιτικές αλλαγής της διατροφής. Οτιδήποτε ήταν εισαγόμενο δαιμονοποιήθηκε ως «ανθυγιεινό» και «καρκινογόνο» και οι εισαγωγές μειώθηκαν κατακόρυφα. Οι Γερμανοί έμαθαν να τρέφονται βασισμένοι σε προϊόντα που παρήγαγε η γερμανική γη. Το μαύρο ψωμί σίκαλης είχε τη σφραγίδα του Υπουργείου Υγείας του Ράιχ. Τα γερμανικά αρτοποιεία ήταν αναγκασμένα βάσει νόμου να μην παράγουν λευκό ψωμί από σιτάρι, το οποίο ήταν εισαγόμενο. Όταν το γερμανικό κράτος μπήκε στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και δέχτηκε τον ναυτικό αποκλεισμό των συμμάχων άρχισε να αντιμετωπίζει ακόμα περισσότερες ελλείψεις, οπότε άρχισε να αλλάζει ακόμα και τη σίκαλη με «υποκατάστατα» που φυσικά διαφημιζόνταν ως «εξόχως υγιεινά». Το Ersatzbrot (υποκατάστατο ψωμιού) ήταν φτιαγμένο από σίκαλη, πατάτα, άχυρα και «αλεύρι δέντρου», δηλαδή πριονίδια.

Με αντίστοιχο τρόπο η Ιταλία του Μουσολίνι προσπάθησε να αναδείξει την αξία του ρυζιού έναντι του μακαρονιού. Η Βρετανία την αξία της πατάτας. Και στην Αμερική του Ρούζβελτ έγινε προσπάθεια να μειωθεί η κατανάλωση κρέατος ως «ανθυγιεινή», ενώ στήθηκε ολόκληρη καμπάνια γύρω απ' την καλλιέργεια λαχανικών στις αυλές των σπιτιών και την αποθήκευσή φαγητού σε κονσέρβες. Το αμερικανικό κράτος ίδρυσε μια Επιτροπή για τις Διατροφικές Συνήθειες (Committee on Food Habits), η οποία ανέλαβε την καμπάνια «ενημέρωσης» για τη διατροφική αξία των νέων φαγητών του πολέμου.²³

Fig. 5.1. Whole-grain bread, with the seal of approval of the NSDAP's Office of Public Health. German bakeries were required to produce whole-grain bread to strengthen the health of the German people. Source: Reiter and Bieger, *Deutsches Gold*, p. 123.

1. Μαύρο ψωμί με τη σφραγίδα του NSDAP, Γερμανία.
2. «Φυσικά και Μπορώ/Αποθηκεύω Κοנסέρβες», Αμερική.
3. «Οι πατάτες δεν παχαίνουν», Βρετανία.

Οι πολίτες έπρεπε να υιοθετήσουν τις νέες συνήθειες που τους σέρβιραν τα κράτη με στρατιωτική πειθαρχία. Έπρεπε να δουλεύουν όπως έπρεπε, να καταλώνουν όσο έπρεπε και ό,τι έπρεπε, να ζουν όπως έπρεπε.

Για τις γυναίκες τα μηνύματα ήταν διπλά. Από τη μία έπρεπε να βγουν απ' το σπίτι μόνο και μόνο για να μπουν στο εργοστάσιο και στη φορνητική παραγωγή για τις ανάγκες του πολέμου, αναλαμβάνοντας δουλειές που μέχρι πρότινος θεωρούνταν «αντρικές». Από την άλλη, οι γυναίκες ήταν αυτές που έπρεπε να επωμιστούν το «εσωτερικό μέτωπο» και το νοικοκυριό. Χρειάστηκε να αναλάβουν και το έργο της εξοικείωσης της οικογένειας με τις νέες διατροφικές συνήθειες. Στις ΗΠΑ, οι γυναίκες έπρεπε να δίνουν όρκο ότι θα «πολεμήσουν στο εσωτερικό μέτωπο» ενάντια στη σπατάλη πόρων και τη μαύρη αγορά προϊόντων. Ανέλαβαν να προσαρμόσουν την οικογένεια στο «δελτίο» και να την πείσουν να τρώει τα χτεσι-

νά αποφάγια. Οι γυναίκες έπρεπε να «πολεμήσουν μαγειρεύοντας και σερβίροντας τα σωστά φαγητά· το κάθε γεύμα ήταν και από μια πολιτική πράξη».²⁴

Ο ρόλος τους ήταν τόσο σημαντικός που αποτέλεσαν βασικό κομμάτι των αφηγήσεων των δυτικών κρατών. Η ανάγκη αξιοποίησης των γυναικών έξω απ' το σπίτι έφερε στην επιφάνεια την απαρχή του κρατικού φεμινισμού, την ανάδειξη δηλαδή της γυναίκας ως εξίσου ικανής με τους άντρες να δουλέψει ή να υπακούσει τις κρατικές εντολές.

4. Πολεμική Οικονομία αλά Ελληνικά

Το ελληνικό κράτος ανταποκρίθηκε στις νέες ανάγκες της δεκαετίας του '30 όσο καλύτερα μπορούσε. Έχοντας από νωρίς συνείδηση του επερχόμενου πολέμου και έχοντας διαλέξει πλευρά, το ελληνικό κράτος προετοιμάστηκε δεόντως.

Αντιμετωπίζοντας τα ίδια ζητήματα με τα υπόλοιπα δυτικά κράτη, το ελληνικό κράτος άσκησε πολιτικές προστατευτισμού της ελληνικής οικονομίας. Σκαρφίστηκε τρόπους υποκατάστασης των εισαγωγών και μείωσης της κατανάλωσης. Χρησιμοποίησε το νεοφώτιστο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης για να δανειστεί χρήματα απ' την εργατική τάξη της χώρας.

Το τι έκανε τα χρήματα αυτά θα έπρεπε να είναι σαφές, αν σκεφτούμε ότι έστρεψε όλους τους πόρους στις στρατιωτικές δαπάνες, οι οποίες από το 1935 ως τον πόλεμο έφτασαν τα 15 δισεκατομμύρια δραχμές (συγκρίνετε με τα 3 δισεκατομμύρια δραχμές που ήταν οι πολεμικές δαπάνες για ολόκληρη την περίοδο 1923-1935). Προς το τέλος αυτής της κούρσας εξοπλισμών το 80% του ελληνικού πληθυσμού είχε εισοδήματα κάτω απ' τα όρια συντήρησής του.

Οι άνεργοι στράφηκαν σε δημόσια έργα κατάλληλα για τους καιρούς. Η ελληνική βιομηχανία ανέλαβε να παράξει οχυρά, δρόμους, άρβυλα, σφαίρες και στολές και πληρώθηκε με τα χρήματα που μάζεψε το ελληνικό κράτος μέσα και απ' τις ασφαλιστικές εισφορές των εργατών. Η εργατική τάξη πλήρωσε άμεσα ένα τμήμα των εργαλείων της σφαγής της.²⁵

An OWI cartoon humorously encouraging Americans to eat leftovers to conserve food. (National Archives)

Πάνω αριστερά: Καρτούν που προσπαθεί να ενθαρρύνει τις γυναίκες να σερβίρουν χτεσινά αποφάγια.

Κάτω αριστερά: 2.500 γυναίκες στην Κολούμπια δίνουν όρκο να «πολεμήσουν στο εσωτερικό μέτωπο», υποσχόμενες μεταξύ άλλων ότι «δε θα αγοράζουν προϊόντα από μαυραγορίτες». Είναι όλες λευκές και κρίνοντας απ' τα φορέματα πρόκειται για γυναίκες της μεσαίας τάξης.

Δεξιά: Μία απ' τις διασημότερες αφίσες του Β' Π.Π.: Φυσικά το αμερικανικό κράτος δεν είχε γίνει φεμινιστικό, αλλά ήθελε να σπρώξει με κάθε τρόπο τις γυναίκες στην πολεμική παραγωγή.

Ο προστατευτισμός της ελληνικής οικονομίας αποκτά αυτό το υπέροχο λόγγο το 1931.

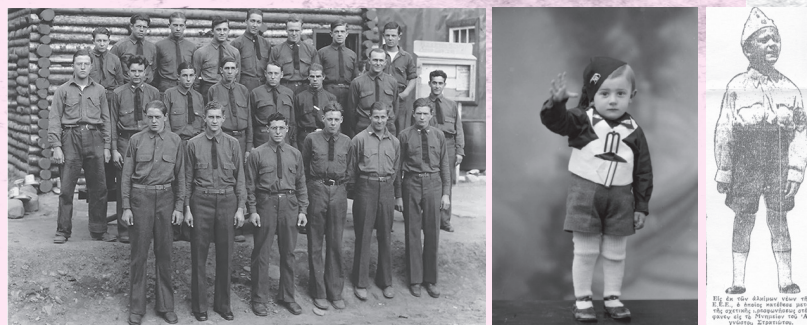
Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας, το ελληνικό κράτος άρχισε να προετοιμάζει και ψυχολογικά την κοινωνία για τον επερχόμενο πόλεμο. Η ΕΟΝ, η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας του Μεταξά, ήταν εκτός των άλλων και ένα τέτοιο πράγμα: εξοικείωση με τις στολές, τη στρατιωτική πειθαρχία και τις μικροεντολές, δηλαδή εξοικείωση με τον πόλεμο. Όπως έγραφε και το πρώτο τεύχος του περιοδικού της ΕΟΝ, «θα πλησιάσωμεν [την νεολαίαν] προς τον θάνατον δια να της δείξωμεν την αιωνίαν αξίαν της Ζωής!».²⁶

Σύμφωνα με μια περιγραφή καρβανιάδων του 1969, το ελληνικό κράτος στη δεκαετία του '30:

Προπαρασκεύασε ψυχολογικώς τα μάζας ινα δεχθώσιν την επερχόμενον πολεμικής θύελλαν (...) δια των σχολείων, δια των καταφυγίων και των μικροασκήσεων άτινα επλησίασαν αυτούς (...) εις την ιδέαν του επερχόμενου πολέμου και εξοικείωσαν των πληθυσμό προς ταύτην [παρέχοντας ταυτόχρονα] την ευκαιρίαν μιας μικρής εξασκήσεως εις την πειθαρχίαν και συνεργασίαν με το κράτος (...) ώστε η Ελλάς να δώσῃ ιδανική εικόνα του ένοπλου έθνους εις ο άπαντες είχαν την θέσιν των μάχης (...)»²⁷

Το εξώφυλλο του περιοδικού της ΕΟΝ Σεπτέμβρη του 1939, ένα χρόνο πριν τον πόλεμο. Σα να είχε «πλησιάσει λίγο στο θάνατο η νεολαία».

Άνεργοι στις ΗΠΑ εξοικειώνονται με τις στολές και με την (μισο-καταναγκαστική) εργασία στο πρόγραμμα δημοσίων έργων του Ρούζβελτ. Στην Ιταλία και την Ελλάδα, η νεολαία εξοικειωνόταν με τις στολές από αρκετά μικρότερη ηλικία.

Επειδή βέβαια οι «θέσεις μάχης» δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι θα επανδρωθούν δίχως λίγη βία όταν αρχίσει να βρέχει σφαίρες, το ελληνικό κράτος κατέστρωσε παράλληλα και ένα ολόκληρο νομικό και αστυνομικό οπλοστάσιο, με το οποίο θα εξασφαλιζόταν η κινητοποίηση όλης της κοινωνίας.

Το 1937 δημοσιεύθηκε ο νόμος 861/37 «Περί οργανώσεως της πολιτικής ή οικονομικής επιστρατεύσεως της χώρας». Εκεί αναφερόταν ότι:

«πάντα ανεξαιρέτως τα άτομα ανεξαρτήτως φύλου, οφείλουν να συντρέξωσι και συνεισφέρωσιν εις την Εθνικήν Άμυναν, υποκείμενοι εις την πειθαρχίαν εν πολέμω.

[...] Ρυθμίζεται εν επιστρατεύσει η οικονομική ζωή της χώρας, επιβάλλεται έλεγχος επί των πάσης φύσεως εισαγωγών και εξαγωγών, ρυθμίζεται αναγκαστικώς η παραγωγή, η κυκλοφορία και κατανάλωσις των πάσης φύσεως πόρων, αίρονται διατάξεις τινες των εργατικών Νόμων, επιβάλλονται διατιμήσεις επί των τιμών των προϊόντων και επί των ημερομισθίων, ως επίσης επιτάξεις και παντός είδους περιορισμοί χάριν των αναγκών του λαού και του Στρατού.

[...] Η υποχρέωσις προς συμμετοχήν των φυσικών ή νομικών προσώπων ηδύνατο να περιλάβει προσωπικήν ενέργειαν [...] εις την παροχή πάσης φύσεως υπηρεσιών οριζομένων διά των αποφάσεων των οικείων υπουργών.»²⁸

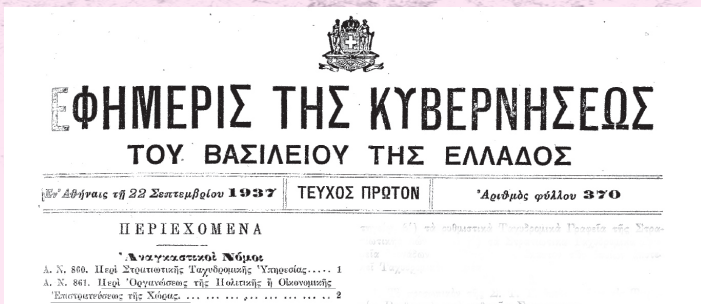
Με άλλα λόγια, αυτός ο εκπληκτικός νόμος προέβλεπε ότι όλοι, άνθρωποι και εταιρίες, θα έπρεπε να κάνουν ό,τι τους έλεγε το κράτος να κάνουν και να εργαστούν όπως το κράτος τους έλεγε να εργαστούν. Προέβλεπε ότι το κράτος θα ρύθμιζε και θα περιορίζε κατά το δοκούν κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής, από την παραγωγή ως την κατανάλωση, από τις τιμές ως τους μισθούς. Ο τελικός στόχος ήταν ακριβώς «η ιδανική εικόνα του ένοπλου έθνους», μιας κοινωνίας πλήρως στρατιωτικοποιημένης και προσανατολισμένης στις ανάγκες του εμπόλεμου ελληνικού κράτους.

Λίγο πριν τον πόλεμο, αυτή η διαδικασία δούλευε με τις μηχανές στο φουλ. Ο Ι. Μεταξάς έγραφε ένα χρόνο πριν πει το περίφημο «όχι», ότι: «Ο πόλεμος είναι μοιραίος και αναγκαίος για όλους. [...] Η μόνη λύσις για εμάς η αυτάρκεια. Και συνέπεια η απλούστευσις του βίου μας».

Και κηρύσσοντας δελτίο στα τρόφιμα λίγους μήνες αργότερα, έγραφε: «Η κρεατοφαγία θα περιορισθῆ περισσότερο, δια την οικονομία των καυσίμων θα περιορισθῆ η κυκλοφορία των αυτοκινήτων, ιδιαίτερω των ιδιωτικών, θα περιορισθῆ η χρήσις του ηλεκτρικού ρεύματος [...]».²⁹

Η ελληνική κοινωνία ήταν πλέον έτοιμη να υποστεί τις θυσίες που απαιτούνταν: το νομικό οπλοστάσιο είχε στηθεί, οι αφηγήσεις και η ψυχολογική προετοιμασία είχαν ολοκληρωθεί, οι απαραίτητες σφαλιάρες είχαν προσγειωθεί στα μούτρα όσων έπρεπε.

1937. Το ελληνικό κράτος ετοιμάζεται για τον πόλεμο.

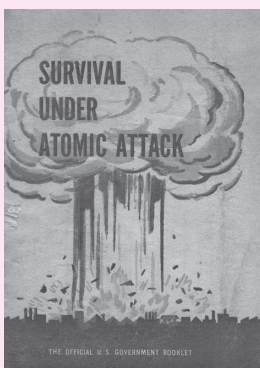
5. Τα λεγόμενα Χρυσά Χρόνια:

Η εικόνα του ένοπλου έθνους αρχίζει να γίνεται λίγο πιο θολή

Κι όμως! Όπως όλες οι καλές ιδέες στον καπιταλισμό, έτσι κι η ιδέα του μαζικού φορντικού στρατού που πλαισιώνεται από μια πλήρως στρατιωτικοποιημένη κοινωνία, συνάντησε κάτι προβληματάκια. Οι δεκαετίες μετά το Β' Π.Π. έχουν ονομαστεί τα χρυσά χρόνια. Και πράγματι ήταν δεκαετίες καπιταλιστικής ανάπτυξης και φαινομενικής ειρήνης. Ήταν όμως και δεκαετίες στις οποίες το κείνσιανό μοντέλο ολοκληρώθηκε σε μια κοινωνία διαρκούς πολέμου και μόνιμης πολεμικής οικονομίας.

Γιατί ο καπιταλιστικός κόσμος πέρασε απ' τον έναν παγκόσμιο πόλεμο απευθείας στον επόμενο, τον αποκαλούμενο και «Ψυχρό». Η «μάχη με τον κομμουνισμό» και η ιδέα της «πυρηνικής καταστροφής» αποτέλεσαν την κινητήρια αφήγηση αυτού του πολέμου. Οι αντιπυρηνικές ασκήσεις, τα καταφύγια, και ο μετα-αποκαλυπτικός κόσμος κυριαρχούσαν στο δημόσιο λόγο και έχτιζαν μια πολεμική ψυχολογία. Οι κομμουνιστές κατάσκοποι που μπορεί να βρίσκονται «ακόμα και στο ίδιο σου το σπίτι», συμπλήρωναν το φόβο και την παράνοια.

Ο πόλεμος μπορεί να ονομάστηκε ψυχρός, αλλά ήταν πόλεμος με τα όλα του. Ο στρατός, ο θάνατος και η καταστροφή δεν είχαν σταματήσει να υπάρχουν. Αντιθέτως, είχαν γίνει κεντρικά στοιχεία της οικονομίας. Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, τα κράτη για πρώτη φορά δεν αποπλίστηκαν και άρχισαν να σκέφτονται πώς θα οργάνωναν διάφορες πλευρές του κοινωνικού με υπόδειγμα το στρατό. Οι στρατιωτικές έρευνες μετά το '45 συνεχίστηκαν και εντάθηκαν. Εμφανίστηκε το λεγόμενο στρατιωτικοβιομηχανικό σύμπλεγμα, δηλαδή η θεσμική σύνδεση στρατού, πανεπιστημίων και βιομηχανίας.³⁰ Τα πιο καταστροφικά όπλα όλων των εποχών παράχθηκαν εκείνη ακριβώς την περίοδο. Ο φόβος του πυρηνικού ολέθρου κυριαρχούσε.

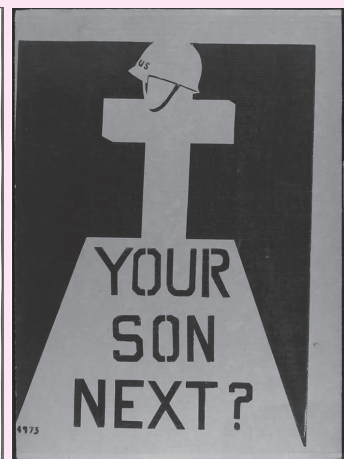
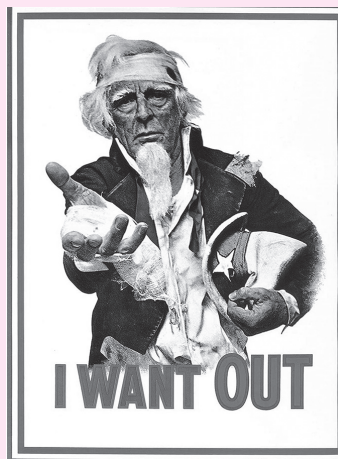

Το φάντασμα του κομμουνιστή κατασκόπου και της πυρηνικής αποκάλυψης πλανόταν πάνω απ' τις μεταπολεμικές ΗΠΑ.

Ο πόλεμος κι οι διακρατικές συγκρούσεις επίσης δεν είχαν σταματήσει. Απλά είχαν γίνει πιο ανεπαίσθητοι, πιο υπόκωφοι. Και κυρίως είχαν αρχίσει να μεταφέρονται έξω απ' το «δυτικό κόσμο». Ο Τρίτος Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν ένας πόλεμος που διεξήχθη στη συντριπτική του πλειοψηφία ως πόλεμος δια αντιπροσώπων και κατά βάση έξω απ' το ευρωπαϊκό έδαφος. Η Γαλλία πολεμούσε κανονικά στην Αλγερία. Οι μεγάλες συγκρούσεις του «ψυχρού πολέμου», δηλαδή οι πολέμοι της Κορέας, του Βιετνάμ και του Αφγανιστάν, έλαβαν χώρα σ' αυτό που αποκαλείται «δακτύλιος της ανάσχεσης του ρωσικού κινδύνου», καθώς οι ΗΠΑ ακολουθούσαν με συνέπεια τη στρατηγική περικύκλωσης της Σοβιετικής Ένωσης.

Όσο η πολεμική παραγωγή γινόταν όλο και πιο φανερή, τόσο ο πόλεμος ο ίδιος γινόταν όλο και πιο απόμακρος, πιο κρυμμένος. Αυτό από τη μία έκανε ευκολότερη τη συμμετοχή στις πολεμικές συγκρούσεις. Από την άλλη όμως είχε σαν αποτέλεσμα την αποξένωση του πολέμου απ' τις δυτικές κοινωνίες, με αποκορύφωμα το αντιπολεμικό κίνημα που ξέσπασε στην Αμερική κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Βιετνάμ. Η μαζική άρνηση υποστήριξης της αμερικανικής πολεμικής μηχανής δεν πέρασε απαρατήρητη απ' τον κρατικό μηχανισμό. Το «εσωτερικό μέτωπο» όχι απλά δεν παρουσίαζε «ιδανική εικόνα ένοπλου έθνους», αντίθετα φώναζε «Να φέρουμε τον πόλεμο πίσω». Οι φαντάροι έφευγαν να πολεμήσουν δίχως μια κοινωνία να ενδιαφέρεται για το καλό τους και γυρνούσαν σε μια κοινωνία βαθιά ξένη και απροκάλυπτα εχθρική, όπου συναντούσαν κάτι χίπδες με μακριά μαλλιά να τους κοιτάζουν σαν δολοφόνους. Το αφήγημα χρειαζόταν αναμόρφωση. Η αμερικανική κοινωνία χρειαζόταν νέους λόγους να πεθάνει, λόγους να σκοτώσει, λόγους να υποφέρει.³¹

Τα διδάγματα αυτά χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον τα επόμενα χρόνια. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου βρήκε τα καπιταλιστικά κράτη να προετοιμάζονται για τον επόμενο πόλεμο. Σε αντίθεση με τους προηγούμενους πολέμους, ο παγκόσμιος πόλεμος που διεξάγεται από το 1990 και μετά είναι ένας πόλεμος με πολύ διαφορετικές αφηγήσεις. Είναι ένας πόλεμος που, σύμφωνα με τις επίσημες αντιλήψεις, δεν διεξάγεται καν. Έκτοτε τα δυτικά κράτη πολεμούν παριστάνοντας ότι «κάνουν ειρήνη». Γι' αυτόν τον πόλεμο θα μιλήσουμε παρακάτω.

Ο πόλεμος του Βιετνάμ ήταν ο πρώτος πόλεμος στον οποίο οι αφίσες εναντίον του πολέμου ήταν περισσότερες από τις αφίσες υπέρ του.

1. William H. McNeill, *The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000*, University of Chicago Press, 1982, σ. 317.
 2. Eric Hobsbawm, *The Age of Empire: 1875-1914*, Abacus, Α' Εκδ. 1987, σ. 308.
 3. Eric Hobsbawm, *The Age of Extremes: 1914-1991*, Abacus, Α' Εκδ. 1994, σ. 45.
 4. Eric Hobsbawm, *The Age of Extremes*, ό.π., σ. 45.

5. Jeff Hughes, *The Manhattan Project: Big Science and the Atom Bomb*, Columbia University Press, 2002, σ. 9.
6. Margaret Macmillan, *Μια Σύντομη Ιστορία του Πολέμου*, Ψυχογιός, 2022, σ. 285.
7. Βλ. «Θέρος, Τρύγος, Πόλεμος!», *Σπουδές στο Γαλανόμαυρο Τόμος Β'*, Antifa Scripta, 2020, σ. 268.
8. Margaret Macmillan, ό.π., σ. 147.
9. Ξενοφών Ζολώτας, «Προβλήματα Εργασίας και Κεφαλαίου εις Περίοδον Πολεμικών Ανωμαλιών», *Επιθεώρησης Κοινωνικής και Δημόσιας Οικονομικής*, Ιανουάριος-Μάρτιος 1940, σ. 13.
10. Περιλαμβάνεται στο E. Hobsbawm, *The Age of Empire*, ό.π., σελ.302.
11. Η Ρόζα Λούξεμπουργκ το έγραψε αυτό. Περιλαμβάνεται στο Mary Alice Waters (επιμ.), *Rosa Luxemburg Speaks*, Pathfinder Press, 1970, σ. 55.
12. Η Ρόζα Λούξεμπουργκ για παράδειγμα έβλεπε σ' αυτές τις παρελάσεις «ένα κλίμα τελετουργικού φόνου, μια ατμόσφαιρα Κίσινεβου [πογκρόμ]». Περιλαμβάνεται στο Enzo Traverso, *Δια Πυρός και Σιδήρου: Περί του ευρωπαϊκού εμφυλίου πολέμου 1914-1915*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2013, σ. 220.
13. Wolfgang Schivelbusch, *Three New Deals: Reflections on Roosevelt's America, Mussolini's Italy and Hitler's Germany, 1933-1939*, Picador, 2007, σ. 79.
14. Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, *Οικονομική Σκέψη και Πολιτικές στο Μεσοπόλεμο και στη Μεταπολεμική Περίοδο*, Σημειώσεις στην e-class του ΕΚΠΑ, χ.χ. Το βρίσκετε με ένα γουγκλάρισμα.
15. Αρχηγείον Στρατού, *Η προς Πόλεμον Προπαρασκευή του Ελληνικού Στρατού (1923-1940)*, Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, 1969, ανατύπωση 1983. Περιλαμβάνεται στο «Η ιδανική εικόνα του ένοπλου έθνους», *Σπουδές στο Γαλανόμαυρο Τόμος Α': Ο ελληνικός φασισμός στον Μεσοπόλεμο*, Antifa Scripta, 2013, σ. 193.
16. Περιλαμβάνεται όπως και πολλά άλλα στοιχεία για το καθεστώς Ρούζβελτ στο Wolfgang Schivelbusch, ό.π., σ. 41.
17. Ό.π., σ. 19.
18. Ό.π., σ. 20, 27.
19. Ό.π., σ. 93.
20. K. H. Roth & Götz Aly, *Die Restlose Erfassung*, Fischer Taschenbuch, Α' εκδ. 1984. Υπό έκδοση στα ελληνικά από τις εκδόσεις Antifa Scripta: *Η Ασταμάτητη Καταγραφή: Καταμέτρηση, Ταυτοποίηση και Έλεγχος στο Τρίτο Ράιχ*. Στην Αμερική την ίδια περίοδο ο ρόλος των τεχνοκρατών αναβαθμίστηκε τόσο που ο «τεχνοκρατισμός» συζητιόταν στα σοβαρά ως «πολιτικό σύστημα», βλ. William Akin, *Technocracy and the American Dream: The Technocrat Movement 1900-1941*, University of California Press, 1977.
21. Βλ. «Το Κοινό Καλό: Ένα Επιχείρημα με Μακρόχρονη Ιστορία», *Antifa #73*, 12/2020.
22. Margaret MacMillan, ό.π., σ. 58.
23. Βλ. Amy Bentley, *Eating for Victory: Food Rationing and the Politics of Domesticity*, University of Illinois Press, 1998. Βλ. επίσης «Εφόσον ο Γιατρός είναι Πεισμένος Φασίστας», *Antifa #74*, 03/2021 και «Οι περιπέτειες του Μίστερ Νόστιμου!», 151 #24, Άνοιξη 2022.
24. Amy Bentley, ό.π., σ. 31.
25. Βλ. «Το Κράτος που όλοι Αγαπήσαμε», *Antifa #50*, 02/2016.
26. «ΕΟΝ: Καταναγκασμός και ταξική πάλη στην κατεχόμενη φασιστική οργάνωση του Μεσοπολέμου, μέγρος Α'», *Σπουδές στο Γαλανόμαυρο, Τόμος Α'*, ό.π., σ. 157.
27. Αρχηγείον Στρατού, ό.π.
28. Νόμος 861/1937, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, Αριθμός Φύλλου 370, 22/09/1937.
29. Ι. Μεταξάς, *Λόγοι και Σκέψεις 1936-1941, Τόμος Δεύτερος 1939-1941*, Γκοβόστη, σ. 438 και 316.
30. Μηδέν Άπειρο, *100 Ήλιοι: μιλιταρισμός, πυρηνικά όπλα και διακρατικοί ανταγωνισμοί με οδηγό το παράδειγμα της αντιπυρηνικής άμυνας*, 06/2008.
31. Για τον πόλεμο του Βιετνάμ και τις αλλαγές που έφερε στον τρόπο που διεξάγεται ο πόλεμος βλέπε και «Η μηχανή της καταστροφής», *Antifa #30*, 04/2012.

ΜΕΡΟΣ Γ':

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΠΟΛΕΜΟ! ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΤΡΙΑΝΤΑ ΧΡΟΝΩΝ (1991-2022)

Ξεκινήσαμε αυτά εδώ τα κείμενα υποστηρίζοντας πως τριάντα χρόνια τώρα, μαίνεται ένας νέος παγκόσμιος πόλεμος με θέρετρα τα κράτη που βρίσκονται πάνω σε μια ευρεία ζώνη του πλανήτη γύρω από την Ρωσία και την Κίνα. Συνεχίσαμε κάνοντας μια αναδρομή σε προηγούμενους πολέμους πλανητικής κλίμακας. Και είδαμε από κοντά πώς τα έθνη-κράτη έχουν εκατονταετή εμπειρία στο να προετοιμάζουν την συμμετοχή τους σε τέτοιους πολέμους.

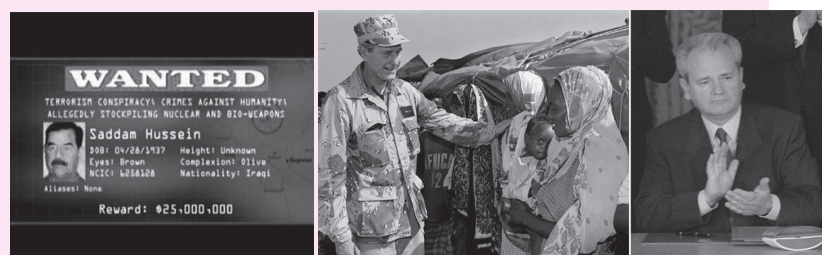
Εκατό και βάλε χρόνια εμπειρίας, δηλαδή, στο να οικοδομούν αφηγήσεις ικανές να εξασφαλίσουν ότι κοινωνίες ολόκληρες θα συνδράμουν στην κρατική πολεμική προσπάθεια. Στο να διαμορφώνουν οικονομίες κατάλληλες για καιρούς πολεμικών συγκρούσεων, οικονομίες εντός των οποίων τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο τον έχει το κράτος, πολεμικές οικονομίες. Στο να επιβάλλουν την απαραίτητη πειθαρχία προκειμένου τόσο οι πολεμικές αφηγήσεις όσο κι οι πολεμικές οικονομίες να είναι πέραν κάθε αμφισβήτησης και να γίνονται με το ζόρι αποδεκτές σε καθολικό βαθμό.

Καταλήξαμε, λέγοντας πως κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, μπορεί οι κοινωνίες να κλήθηκαν ξανά να υποστηρίξουν τις κρατικές πολεμικές προσπάθειες, αλλά παράλληλα προωθήθηκε η ιδέα ότι ο πόλεμος που απαιτεί την καταναγκαστική συστράτευση κάθε κοινωνικής δύναμης ανήκει στο παρελθόν και τα «χρυσά χρόνια» έχουν φτάσει και δεν πρόκειται να τελειώσουν ποτέ.

Το ακριβώς αντίθετο θα υποστηρίξουμε τώρα. Οι καιροί αυτοί κάθε άλλο παρά περασμένοι είναι. Γιατί ο διακρατικός ανταγωνισμός που εδώ και τριάντα χρόνια μαίνεται με τον τρόπο που ήδη περιγράψαμε, έχει φέρει τα έθνη-κράτη ακριβώς στην ίδια θέση με αυτήν στην οποία βρίσκονταν λίγο πριν το ξέσπασμα του τελευταίου επίσημου μεγάλου πολέμου. Το λένε και οι εκπρόσωποι των αφεντικών, άλλωστε: «είναι αρκετά όσα, ήδη σήμερα, παραπέμπουν στην Ευρώπη του Μεσοπολέμου»¹. Κι έτσι τα κράτη φτιάχνουν ξανά νέες πολεμικές αφηγήσεις κομμένες και ραμμένες στα μέτρα των σύγχρονων καιρών. Αναδιοργανώνουν την οικονομία τους και επινοούν νέες μεθόδους επιβολής της πειθαρχίας. Τελικά, ετοιμάζονται να απαιτήσουν και πάλι την συστράτευση του συνόλου της κοινωνίας, προκειμένου να ριχτούν στην μάχη.

Δημιουργώντας Πολεμικές Αφηγήσεις για τον Σύγχρονο Κόσμο

1. Η Δεκαετία του '90 και ο «Ανθρωπισμός»

Τρελός Σαντάμ, φαί στους πεινασμένους, αιμοδιψής Μιλόσεβιτς. Αυτοί δηλώνονταν δημιουργία ως στόχοι την δεκαετία του '90, ενώ στην πραγματικότητα ξεκινούσε ο νέος παγκόσμιος πόλεμος.